

[Forrás: Buzinkay Péter: Pillanatképek a hollandiai műtárgyvédelemről. in: Örökségvédelem. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tájékoztatója. VI. évf., 9-10. szám, 2002. szept.-okt., 14-15.old.]

* * *

PILLANATKÉPEK A HOLLANDIAI MŰTÁRGYVÉDELEMÉRŐL

Az alábbi tanulmány a szerző 2001. év elején Hollandiában tett tanulmányútja alatt szerzett tapasztalatait összegezi. A bemutatás kiterjed a kulturális javakkal, a műtárgyakkal kapcsolatos valamennyi hivatali, hatósági tevékenységre, melyeket – csakúgy mint Magyarországon – Hollandiában is szervezetileg széttagoltan, több különálló intézmény lát el.

Műtárgyak védelme

A műtárgyak védelmével kapcsolatos feladatok ellátásáért felelős hivatal az *Inspectie Cultuurbezit* (Inspectorate of Cultural Heritage, Kulturális Javak Felügyelősége; székhelye: Hága), mely a kulturális minisztérium része. (Maga a védett kulturális javakról szóló törvény [WBC] 1984. óta van hatályban, 1997-ben módosították.) Az 1993-ban alapított *Inspectie* feladata továbbá a privatizált állami múzeumok felügyelete, a restitúció hivatali, hatósági felügyelete, de részt vesz a kulturális javak kiviteli engedélyezésében is.

A védett tárgyakkal kapcsolatos ügyintézés és a hivatal rendje közelebb áll a korábbi, 2001. októbere előtti magyar szabályozáshoz, de természetesen sok rokonságot mutat a mai magyar gyakorlattal is. Az *Inspectie* hatósági jogosítványokkal rendelkezik, a védett tárgyokról és tulajdonosaikról – az adatvédelmi szabályok figyelembe vételével – nyilvántartást vezet (a tulajdonosokat itt is terheli az adatbejelentés kötelezettsége), és jogosult helyszíni szemlét tartani. (Ezt általában 3-4 évente teszik meg.) Ügyintézői szakemberek, művészettörténészek, akik hivatalból tehetnek védési javaslatot. A védett kulturális javak nyilvántartásában itt is megközelítőleg 74.000 tárgy szerepel, melynek túlnyomó többsége (kb. 71.000 db) könyvtári dokumentum. Ez a szám azonban mindössze 160 tulajdonost takar, melynek nagyobbik hányada templom illetve egyházi intézmény.

A tárgy műfaja	darabszáma
festmény	138
szobor	178
nyomat	30
rajz	172
iparművészet	345
népművészet	24
régészet	1
„tudományos anyag”	1.596
kézirat és nyomtatott anyag	71.475
ÖSSZESEN	73.959

A védett tárgyak műfaj szerinti megoszlása Hollandiában

A védési javaslatot az *Inspecti*énél kell megtenni, ahonnan azt, ha a javaslat megalapozott, továbbítják egy 15 főből (múzeumigazgatók, intézeti vezetők, stb.) álló tanácshoz, amely ajánlást tesz a védelem tárgyában a miniszternek, aki a kérdésben dönt.

Védett tárgyra végleges kiviteli engedély nem adható, ideiglenesen (pl.: kiállításra, restaurálásra) azonban engedéllyel külföldre vihető.

Védett tárgyaknál az államnak csak akkor van elővásárlási jogosultsága, ha azt a tulajdonosa külföldre akarja eladni. Ekkor a miniszternek 6 hónap áll rendelkezésre, hogy a kialakított, vagy bíróság által megállapított áron a tárgyat közgyűjtemény számára (vagy ennek hiányában bárki más belföldi a fenti áron) megvásárolja. Ha az üzlet így nem jön létre, a tárgy védettségét meg kell szüntetni, és ki kell engedni az országból. (Hasonló szabályozás, mint pl. Ausztriában.)

Eltérés még a magyar szabályozáshoz képest, hogy a tulajdonos a nyilvánosság hozzáférhetővé tételére (kiállítási kölcsönzés, tudományos kutatás) semmilyen formában nincsen kötelezve, továbbá az *Inspectie* a tárgy kezelésére, megőrzésére vonatkozóan semmiféle szabályt, körülményt nem írhat elő, arra csak – a helyszíni szemle során – szóbeli ajánlást tehet.

Műtárgyak kiviteli engedélyezése

A jelenlegi, hatósági és felügyeleti területekre szétválasztott magyar gyakorlattal rokon Hollandiában a kulturális javak kiviteli engedélyezésének menete. Ezt az európai uniós szabályok figyelembe vételével kell intézni. A „Schengeni határokon” belül (az Unió nagyobbik része beletartozik) nincs vámhatár, itt szabad az áruforgalom, kiviteli engedély nem szükséges, viszont az ezen kifelé, harmadik országba irányuló forgalom (pl. Hollandia egész tengerpartja vámhatár) már engedélyköteles, itt szükséges az európai uniós jogszabályoknak megfelelő kiviteli engedély. Az engedély iránti kérelmet (a hivatalos, az egész Európai Unióban egységesített formanyomtatványon, az azonosításhoz szükséges adatokkal, 3 db fényképpel együtt) a központi engedélyezési hivatalban (*CDIU*), Groningenben kell leadni, ahonnan külön a kulturális javakra vonatkozó kérelmeket Hágába, az *Inspectie*-be továbbítják, ahol a kérelem szakmai elbírálása történik. Az *Inspectie* ugyanis az az uniós szabályok szerint kijelölt központi szerv, mely a többi uniós tagállam hasonló szervezetével kapcsolatot tart, és adott esetben vizsgálja azt is, hogy a kivinni szándékozott tárgyat más uniós tagállamban nem tartják-e védettként nyilván. (Ebben a feladatban az uniós csatlakozás esetén, a KÖH-nek kell majd a kapcsolatot fenntartani a többi tagállam kijelölt központi hivatalával.) Maga a kiviteli engedély azután a *CDIU*-ban, Groningenben készül.

Egyházi ingóságok nyilvántartása

Hollandiában külön intézmény az *SKKN* alapítvány (Stichting Kerklijk Kunstbezit in Nederland, székhelye: Utrecht) foglalkozik a keresztény egyházi létesítményekben, templomokban, kolostorokban levő összes ingóság, berendezési tárgy nyilvántartásával, de feladatai közé tartozik az egyházi épületbelső teljes felmérése és nyilvántartásba vétele is. Az intézmény története az 1960-as évekre nyúlik vissza: a katolikus egyházon belül ekkor indult meg a munka, majd 1977-től a mai formájában működik, valamennyi keresztény felekezet műtárgyit figyelembe véve. Összesen mintegy 3.200 létesítmény 110.000 tételét, 100.000 fényképpel együtt tartják nyilván, hagyományos módon leíró kartonon és ezzel párhuzamosan számítógépen is. 1990. óta együttműködési megállapodásuk van a rendőrséggel is a lopott tárgyak ügyében. (Ezeket ők maguk külön is nyilvántartják.) Az *SKKN* alapítvány lévén különleges hatósági, hivatali jogosítványokkal nem rendelkeznek.

Lopott műtárgyak, műtárgycsempészet

Hollandiában a rendőrségi adatok szerint a kulturális javakkal kapcsolatos bűnözés (műtárgylopás, lelőhelyfosztogatás, stb.) belföldön nem olyan jelentős, hogy erre magasabb szinten legyen szükséges intézkedést hozni és külön szervezeti egységet létesíteni, viszont állandó és nehezen kezelhető az országba befelé, és az azon áthaladó törvénytelen műtárgyforgalom. (Rotterdam Európa egyik legnagyobb tengeri kikötője, évente itt több

millió (!) konténer fordul meg.) Mindazonáltal létezik egy központi számítógépes nyilvántartás (KANS-rendszer), mely a lopott festményeket tartja nyilván. Ezen kívül a rendőrségnek van egy *Recherche Information* című havi folyóirata, amelyben a lopott tárgyakat teszik közzé. Ezt ingyenesen juttatják el minden rendőri egységhez és a műkereskedőkhöz is.

A vámeljárással kapcsolatban érdekes tapasztalat volt: a vámosok képzését kívánják előmozdítani, hogy a kulturális javakkal kapcsolatban – első szinten – önálló ítéletet legyenek képesek mondani, vagyis képesek legyenek felismerni, ha egy adott műtárggyal kapcsolatban további szakember bevonására van szükség.

A holland restitúció

A holland restitúcióban, a jogtalanul eltulajdonított kulturális javak visszaszolgáltatásában alapvető különbség a magyarhoz képest, hogy a második világháború óta a tulajdoni viszonyok rendezettek. (Nem volt államosítás és elmaradt annak minden következménye is.) Így a háború után Németországból visszakapott műkincsek nagyobb részét még akkor visszaszolgáltatták, a megmaradt mintegy 4.200 tétel pedig egy nemzeti gyűjteménybe, az úgynevezett NK-gyűjteménybe került. Az NK-gyűjtemény eredetének feltárása most újból a restitúció egy fő feladata. Ennek menete: igény benyújtása az *Inspectie Cultuurbezit*nél (feladata a restitúcióval kapcsolatos hivatali munka és a jogi kérdések tisztázása), majd következik a levéltári kutatás melynek irányítása, összefogása már a Rudolf Ekkart művészettörténész vezette ún. *Ekkart-Bizottság* feladata. Ugyancsak az *Ekkart-Bizottság* tesz javaslatot a minisztériumnak a restitúciós politika általános irányainak kialakítására is. (A bizottságban különben jelentős mértékben, 50%-ban képviseltetik magukat a zsidó szervezetek is). A kutatás eredményéről azután az *Inspectie* készít felterjesztést az államtitkárnak, aki a visszaadás kérdésében dönt.

Az NK-gyűjtemény nagyobbik része olyan műtárgy, mely nem rendelkezik egyedi azonosítóval (pl. iparművészeti tárgyak), így sorsa nem is rendezhető, marad állami felügyelet, megőrzés („custodianship”) alatt.

A mostani „perújrafelvétel” során 1997-től több mint száz igény érkezett, melyek túlnyomó többségével vagy a műtárgy meghatározhatatlansága, vagy a tulajdonjog tisztázhatatlansága miatt érdemben nem lehet foglalkozni. Noha a háború utáni viszonyokhoz képest jelentős könnyebbség, hogy a tulajdonjogot már nem kell tételesen igazolni, annak csak „nagy valószínűségét” kell kimutatni. Így is azonban az első négy évben mindössze 5 igényt (általában egy-egy tárggyal) tudtak kielégíteni. Ezen felül még kb. 10-12 komolyan vehető igény (összesen kevesebb, mint 100 tárggyal) van kutatás alatt. A kutatás eredményeiről holland nyelven, de angol összefoglalással – általában évi rendszerességgel – kötetet jelentetnek meg, 300 példányban, mely beadott igény esetén ingyenesen megkapható. Az 1999-es és a 2000-es kötetek összesen mintegy 1.000 tárgy eredetkutatási eredményeit közlik, melyek az Interneten is hozzáférhetőek.

A másik nagy restitúciós kutatási program a múzeumok szerzeményezéseinek vizsgálata az 1940-től 1948-ig terjedő időszakban. Ennek vizsgálata minden múzeum saját feladata, hogy az adott időszakban nem került-e jogtalanul eltulajdonított műtárgy a gyűjteményébe.

Tanulságok, értékelés

A tanulmányút, melyet a Hivatal egyik jogelőd intézménye a Kulturális Örökség Igazgatósága szervezett, nemcsak a kapcsolatfelvételt és az európai uniós szabályozásnak és gyakorlatnak a megismerését szolgálta, hanem alkalmat adott arra is, hogy felmérjük az európai (hollandiai) örökségvédelem „haladási irányát” is. Ez utóbbival kapcsolatban azonban kevésbé volt reménykeltő a tapasztalat, hiszen összességében meg kellett állapítani, hogy – több más

európai államhoz hasonlóan – az örökségvédelmi szakembereknek (a hazai, magyar viszonyokhoz képest) szűkebb, és a helyi, holland viszonyok közt is egyre szűkülő lehetőségeik vannak. A jogi szabályozásban ugyanis egyre inkább háttérbe szorulnak az örökségvédelem sajátos szempontjai, és egyre tágabb teret adnak a gazdasági érdekeknek.